

Samenwerkingsprogramma Democratie in Actie

Werkprogramma 2020-2021

1. Wat is Democratie in Actie?

Op vrijdag 16 november 2018 is het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie officieel van start gegaan op de Dag van de Lokale Democratie. Het samenwerkingsprogramma richt zich op de versterking en vernieuwing van de lokale democratie. Deze versterking is noodzakelijk in het licht van de vele nieuwe uitdagingen die op gemeenten afkomen zoals de transformatie in het sociaal domein, de implementatie van de Omgevingswet, de klimaatadaptie, de energietransitie en in het bijzonder daarbij de overgang naar aardgasvrije wijken. Allerlei opgaven die het leven van inwoners in gemeenten direct zullen raken, en waar inwoners invloed willen hebben op de keuzes die daarbij gemaakt worden.

Democratie in Actie zet zich primair in op gemeenten en waar mogelijk ook op provincies en waterschappen. In het samenwerkingsprogramma werken verschillende partners samen. De kern bestaat uit het ministerie van BZK, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de beroeps- en belangenverenigingen¹. Naast deze kern is een grote flexibele schil van partners die betrokken op onderdelen van het programma.

2. Doel van het programma

Het centrale doel van het programma is het versterken en vernieuwen van de lokale democratie in het licht van maatschappelijke opgaven waarvoor gemeenten gesteld staan. Om deze doelstelling te realiseren zijn zeven subdoelen geformuleerd.

Subdoelen

1. Krachtige gemeenteraad – Het positioneren en in stelling brengen van de volksvertegenwoordiging bij de complexe maatschappelijke vraagstukken waarvoor gemeenten gesteld staan. Daarbij gaat het in het bijzonder om de positie van de volksvertegenwoordiging in relatie tot regionale samenwerking en participatie van inwoners.
2. Toegeruste politieke ambtsdragers – Politieke ambtsdragers (volksvertegenwoordigers en bestuurders) weten zich voldoende inhoudelijk ondersteund en toegerust om hun werk integer, betrokken en bekwaam te kunnen doen en te kunnen leren en ontwikkelen in het werk.
3. Beter betrokken inwoners - Meer inwoners zijn beter betrokken bij hun leefomgeving en hebben meer invloed/zeggenschap in de lokale democratie. Inclusiviteit staat hierbij voorop.
4. Responsieve ambtelijke organisatie - De ambtelijke organisatie is in staat adequaat om te gaan met democratische processen.
5. Vitale democratische gemeenschap – Het vergroten van het democratisch bewustzijn, inzicht in democratische waarden en kennis van de werking van de lokale democratie bij inwoners, waarbij in het bijzonder aandacht bestaat voor jongeren.
6. Krachtige lokale digitale democratie – Het creëren van randvoorwaarden voor inclusieve en veilige lokale digitale democratie, waarbij de techniek ondersteunend is aan het verwezenlijken van democratische uitgangsprincipes.
7. Weerbaar bestuur

---

¹ Nederlands Genootschap van Burgemeesters, Wethoudersvereniging, Nederlandse Vereniging van Raadsleden, Vereniging van Griffiers en de Vereniging van Gemeentesecretarissen.

3. Wat kunt u verwachten van het programma Democratie in Actie?

Het programma Democratie in Actie is groot in ambitie, maar klein in omvang. Het succes is daarom afhankelijk van de samenwerking met partners en het leggen van slimme combinaties.

3.1 Karakter

Democratie in Actie ondersteunt gemeenten die aan de slag willen met de versterking en vernieuwing van hun democratie. Samen met partners ontplooiën we activiteiten die daar een bijdrage aan kunnen leveren. Het programma biedt dus ondersteuning op die aspecten van de lokale democratie waar gemeenten zelf behoefte aan hebben. De Quick Scan Lokale Democratie die in het afgelopen jaar ontwikkeld is, biedt een gedegen basis voor gemeenten om het gesprek aan te gaan over de staat van hun eigen democratie.

Democratie in Actie heeft vier uitgangspunten:

1. Primaire inzet op gemeenten en waar mogelijk op provincies en waterschappen.
2. Versterking van lokale democratie en bestuur rondom maatschappelijke vraagstukken zoals de Omgevingswet, de decentralisaties in het sociaal domein en de energietransitie.
3. Een sterke lokale democratie vraagt om een sterke representatieve democratie (gemeenteraad), met aanvullend een sterke participatieve, deliberatieve en directe democratie én een sterke verbinding daartussen.
4. Leren ontstaat door lokaal te doen.

Deze uitgangspunten vinden hun vertaling in de activiteiten die vanuit het programma worden geïnitieerd en uitgevoerd.

3.2 Partnerschap

De activiteiten binnen het programma worden in partnerschap georganiseerd. Daarvoor kunnen partners een beroep doen op de middelen van het programma, maar partners worden ook expliciet uitgenodigd zelf middelen in te brengen. De samenwerking met decentrale overheden staat voorop, zodat de activiteiten hun basis bij gemeenten, provincies en waterschappen hebben.

Het partnerschap krijgt ook vorm in de governance van het programma. Het programma wordt aangestuurd door de stuurgroep Democratie in Actie. Daarin zijn het ministerie van BZK, VNG en de beroeps- en belangenverenigingen vertegenwoordigd. Daarnaast is er een sponsorgroep, waarin een brede vertegenwoordiging van de partners zitting heeft. De sponsorgroep heeft een adviserende functie en komt halfjaarlijks bijeen om de voortgang van het programma te bespreken. Ook worden de leden van de sponsorgroep uitgenodigd voor exclusieve sessies tijdens programmabrede bijeenkomsten van Democratie in Actie.

4. Wat zijn de activiteiten voor 2020-2021?

Om onze (sub)doelstelling(en) te behalen, organiseren we verschillende soorten activiteiten: algemene, prioriteiten binnen het programma en overige activiteiten.

4.1 Algemeen

We ontwikkelen activiteiten die voor alle gemeenten toepasbaar of bruikbaar zijn, verdeeld in drie typen: doen, delen en denken.

- Het doen

Binnen het samenwerkingsprogramma voeren we activiteiten uit die een bijdrage leveren aan de versterking en vernieuwing van de lokale democratie. Dit zijn activiteiten waar gemeenten zelf

mee aan de slag kunnen gaan. Daarbij maken we onderscheid tussen activiteiten die uitontwikkeld zijn (lokaal maatwerk) en die nog ontwikkeld moeten worden (innovatietrajecten).

- a. Lokaal maatwerk - Met de ontwikkelde middelen willen we verschillende aspecten van de lokale democratie versterken of vernieuwen. Deze middelen zijn zeer uiteenlopend en beslaan de volle breedte van de lokale democratie. Om bijvoorbeeld de gemeenteraad krachtiger te maken, worden Raad in beraad-sessies aangeboden.
- b. Innovatietrajecten –Met innovatietrajecten creëren we nieuwe instrumenten. Proberen en experimenteren staan hierin centraal.

- Het delen

Een belangrijke ambitie van het samenwerkingsprogramma is de opschaling van activiteiten naar meerdere gemeenten. Daarvoor is het delen van kennis en ervaringen essentieel. Hiervoor zijn drie strategieën:

- a. Digitaal ontsluiten van kennis

We ontwikkelen een kennisplatform op www.lokale-democratie.nl als dé bron van kennis over het functioneren van de lokale democratie. Dit vergt in ieder geval dat de website toegankelijk en aantrekkelijk is. Via doelgerichte communicatie vergroten we het bereik voor deze website.

- b. Fysiek ontsluiten van kennis

We ontsluiten bestaande en nieuwe kennis in fysieke publicaties. Deze strategie wordt alleen toegepast als de inhoud daarom vraagt. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling dat er vanuit het programma een constante stroom van boekjes wordt geproduceerd.

- c. Bijeenkomsten

Via bijeenkomsten van het programma (of van anderen) delen we kennis. Naast kleinere bijeenkomsten organiseren we vijf regiobijeenkomsten Lokale democratie. Deze worden gedurende het jaar georganiseerd. Hier staan de praktijken uit de desbetreffende regio centraal. In december 2019 is hier voor het eerst mee geëxperimenteerd.

- Het denken

Binnen het programma bestaat tevens aandacht voor het verder doordenken van ontwikkelingen die invloed hebben op het functioneren van de lokale democratie – en daarmee op de invulling van het programma. Om het denken te stimuleren beschikt het programma over een ‘dwarsdenker in residence’, René Cuperus. Het denken binnen het programma komt tot uitdrukking in de volgende activiteiten:

- a. Onderzoeken – We geven opdracht tot een aantal onderzoeken die we delen op het kennisplatform. De uitkomsten gebruiken we voor de verdere ontwikkeling van het programma.
- b. Atlas van de lokale democratie –Via een imaginaire kaart geven we de ontwikkelingen binnen de lokale democratie weer. Met de kaart geven we inzicht in hoe de lokale democratie versterkt kan worden. Daarnaast stellen we een atlas van de afgehaakte burger op die meer inzicht biedt in de redenen en motieven van inwoners om te participeren.
- c. Democratiegesprekken – We voeren gesprekken met burgemeesters waaruit beelden naar voren komen over de staat van de lokale democratie. Deze beelden gebruiken we in 2020 om de koers van het programma Democratie in Actie – en het vervolg daarop – te doordenken.

4.2 Prioriteiten

Een belangrijk deel van de activiteiten van het programma is gebundeld in prioriteiten. De gedachte hiërarcher is tweeledig:

- a. Focus – Door de bundeling van activiteiten in prioriteiten brengen we meer focus aan in de breedte van het programma.
- b. Synergie – Door de bundeling van activiteiten in prioriteiten ontstaat synergie in de activiteiten, omdat er meer onderlinge samenhang kan worden gecreëerd.

Hieronder gaan we in op de vijf prioriteiten van het programma voor de periode 2020-2021.

Quick Scan Lokale Democratie

De Quick Scan Lokale Democratie is in 2019 ontwikkeld tot een volwaardig instrument, dat gemeenten kunnen inzetten om hun eigen democratie door te lichten. Het doel daarvan is te komen tot een verbeterplan voor de eigen democratie. De focus ligt de komende twee jaar op opschaling en verdieping. We zetten ons in voor de volgende resultaten:

- a. Eind 2019 nemen er ongeveer 50 gemeenten deel aan de uitvoering van de Quick Scan. In de komende twee jaar wordt dat aantal uitgebreid naar 150. Daarvoor wordt onder meer gebruikgemaakt van afspraken met provincies, zoals in Drenthe en Groningen. Voor de uitvoering van de Quick Scan maken we gebruik van een griffierspool. Voor het behalen van dit doel is het noodzakelijk om de organisatie achter de Quick Scan te professionaliseren.
- b. We ontwikkelen de Quick Scan ook voor provincies en waterschappen. Voor de uitvoering bij provincies worden afspraken gemaakt met het IPO en de provincies.
- c. We verdiepen de Quick Scan door de ontwikkeling van 'intervisitatietrajecten'. In 2020 zetten we hier de eerste stappen voor die we in 2021 zullen uitvoeren.
- d. We ontwikkelen plannen voor het extern beleggen van de uitvoering van de Quick Scan, zodat het instrument ook na het aflopen van Democratie in Actie blijft bestaan.

Met deze activiteiten leveren we een bijdrage aan het behalen van de volgende subdoelen:

- Krachtige gemeenteraad
- Toegeruste politieke ambtsdragers
- Beter betrokken inwoners
- Responsieve ambtelijke organisatie

Uitdaagrecht (Right to Challenge)

In 2018 en 2019 hebben we vooral ingezet op het uitwisselen van ervaringen met het uitdaagrecht. In de komende twee jaar zetten we in op de stijging van het aantal gemeenten en provincies dat aan inwoners de mogelijkheid biedt taken uit te dagen. Voor het realiseren hiervan beogen we de volgende resultaten:

- a. Nadere uitwerking van het Right to Challenge in de Nederlandse context, met aandacht voor de samenwerking tussen overheid en samenleving.
- b. Stijging van het aantal gemeenten dat iets met het uitdaagrecht doet (van 137 naar 164 gemeenten), daarvoor ontwikkelen we handreikingen en een model Participatieverordening. En daarnaast blijven we gemeenten concreet ondersteunen bij het implementeren van het Right to Challenge binnen hun gemeente.
- c. Voortzetting van het onderling leren en delen van ervaringen met Right to Challenge, onder meer door het opzetten van een Community of Practice en het ontwikkelen van een online leermodule.

Met deze activiteiten leveren we een bijdrage aan het behalen van de volgende subdoelen:

- Beter betrokken inwoners
- Toegeruste politieke ambtsdragers
- Responsieve ambtelijke organisatie

Versterking van de lokale digitale democratie

In 2019 hebben we op het gebied van digitale democratie vooral ingezet op de 'Proeftuin Digitale Democratie', waaraan een vijftiental gemeenten hebben deelgenomen. In de komende twee jaar verbreden we de inzet van het programma naar het verder ontwikkelen en verspreiden van digitale participatiemiddelen en digitale informatievoorziening aan de gemeenteraad. We beogen daarbij de volgende resultaten:

- a. Het stimuleren en faciliteren van het verder uittesten en onderzoeken van digitale participatiemiddelen, onder meer door het onderzoeken van een mogelijk kickstarterfonds.
- b. Het opschalen van digitale participatiemiddelen die binnen de G5 zijn ontwikkeld, onder meer door implementatie in andere gemeenten te ondersteunen en standaarden (uit de proeftuin) te ontwikkelen.
- c. Forceren van een doorbraak om de informatie binnen het democratisch proces laagdrempelig toegankelijk en herbruikbaar te maken, onder meer door het gezamenlijk opstellen van minimumvereisten voor de functionaliteiten van raadsinformatiesystemen.
- d. Het vergroten van het aantal gemeenten dat de open raadsinformatiestandaard gebruikt, onder meer door VNG-realiseren de opdracht te geven 200 extra gemeenten daarop aan te sluiten.

Met deze activiteiten leveren we een bijdrage aan het behalen van de volgende subdoelen:

- Toegeruste politieke ambtsdragers
- Responsieve ambtelijke organisatie
- Krachtige lokale digitale democratie

Versterking van de positie van de volksvertegenwoordiging en inwoners in de energietransitie

Binnen deze prioriteit richten we de focus vooral op het versterken van de positie van volksvertegenwoordigingen en die van inwoners in de besluitvormingsprocessen in enerzijds de regionale energiestrategie (RES) en anderzijds de aardgasvrije wijken. Daarvoor voorzien we in de periode 2020-2021 de volgende resultaten:

- a. Opstarten van een drietal innovatietrajecten in RES-regio's, waarbij we kijken of we de positie van de volksvertegenwoordiging op regionaal niveau kunnen versterken. In West-Overijssel loopt dit traject al.
- b. Groter bewustzijn en kennis bij volksvertegenwoordigers over de energietransitie en hun rol daarbinnen, mede door ontwikkeling van informatiekaarten, de ontwikkeling van een digitale leermodule en het opzetten van een Community of Practice.
- c. Kritisch meedenken in de NP RES en het Programma Aardgasvrije wijken vanuit het perspectief van democratische betrokkenheid.

Met deze activiteiten leveren we een bijdrage aan het behalen van de volgende subdoelen:

- Krachtige gemeenteraad
- Toegeruste politieke ambtsdragers
- Beter betrokken inwoners

Versteving van de lokale democratie in het Gronings aardbevingsgebied

- a. Binnen deze prioriteit focussen we vooral op het versterken van de positie van volksvertegenwoordigingen en die van inwoners in de besluitvormingsprocessen in het Gronings aardbevingsgebied. We bekijken activiteiten in Groningen mede vanuit het perspectief of een gebiedsgerichte aanpak voor het versterken van de lokale democratie kansrijk is. Daarvoor voorzien we in de periode 2020-2021 de volgende resultaten: Ondersteuning van volksvertegenwoordigers in de Groningse aardbevingsgemeenten, mede door maatwerk aanbod. Hierbij werken we samen met de Vereniging van Griffiers.
- b. Stimuleren van mogelijkheden voor Groningers om zelf invulling te geven aan de versterkingsoperatie.
- c. Ondersteunen van gemeenten bij de NPG-activiteiten in het betrekken van inwoners.

Met deze activiteiten leveren we een bijdrage aan het behalen van de volgende subdoelen:

- Krachtige gemeenteraad
- Toegeruste politieke ambtsdragers
- Beter betrokken inwoners
- Weerbaar bestuur

4.3 Overige activiteiten

Niet alle activiteiten binnen het samenwerkingsprogramma Democratie in Actie passen binnen de gestelde prioriteiten. Daarom bestaat er ook een categorie van overige activiteiten.

Hieronder worden de activiteiten gerekend die:

- een expliciete bijdrage leveren aan de gestelde (sub)doelen;
- in samenwerking tussen twee of meer partners van het samenwerkingsprogramma worden geïnitieerd en uitgevoerd;
- aanvullend zijn op de activiteiten die naar redelijkheid tot de reguliere werkzaamheden gerekend mogen worden.